

Ida-Viru noorte perspektiivid: õiglane üleminek ja rohepööre

Uuringu raport

Uuringu tellija: SA Rohetiiger

Uuringu läbiviija: Rakendusliku Antropoloogia Keskus

2021

Uuringu tegijad: Sigrid Solnik, Marina Janssen, Olga Kurdovskaja, Maris Jõgeva, Teele Pehk

Uuringu tellis **Rohetiiger** kui sektoriteülene koostööplatvorm. Rohetiiger koondab ühiskondlikku tellimust kestlikule Eestile. Ida-Viru muutumisel rohemajanduse ja rohe-energia maakonnaks on selles täita kriitiline roll. Rohetiiger soovib aidata kaasa sellele, et Ida-Viru õiglase üleminek taastuvenergiale ja rohemajandusele oleks kohalike elanike, eriti kohalike noorte kujundatud. Sügisel 2021 korraldab Rohetiiger koos Eestimaa Looduse Fondiga Ida-Viru noortega kliimakogu, et anda õiglase ülemineku protsessi rohkem noorte sisendit. Noorte perspektiivide kaardistamine intervjuude kaudu on osa kliimakogu ettevalmistusest.

www.rohetiiger.ee

Rakendusliku Antropoloogia Keskuse (RAK) eesmärk on sotsiaal- ja humanitaarteaduste meetodite abil praktiliste probleemide lahendamine Eesti ühiskonnas. Viime läbi kvalitatiivseid uuringuid, mille abil on võimalik leida lahendusi nii ühiskondlikele kui ka näiteks ettevõttesisestele probleemidele. Meie jaoks on oluline kodanikuühiskonna areng, organisatsioonide teadlik tegutsemine ning uurimistöö kaasamine nende edendamisesse. Näeme küsimustes vastuseid ning probleemides lahenduskäike. Läheneme igale juhtumile individuaalselt ning lähtume just selle probleemkohtadest ja küsimustest. Peame oluliseks vahetut suhtlust ning kasutame materjali kogumiseks vestlusi, intervjuusid ja vaatlust, et avada probleeme sügavuti. Kombineerime uurimisprotsessis kaasaegset tehnoloogiat ning visuaalseid meetodeid, et edastada küsijale mitmekülgne pilt vastustest.

www.antropoloogia.ee

The interview report is supported by a grant from Open Society Institute – Sofia Foundation (OSIS) with the support of Open Society Foundations (OSFs) and in cooperation with the Open Society European Network (OSEN). Responsibility for the contents and views expressed in the report lies entirely with the Foundation Green Tiger (Estonia) and in no way can be construed as reflecting the official position of OSIS, OSFs or any affiliated entities.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
MEETOD	4
Ida-Virumaa positiivsed küljed	6
Ida-Virumaa väljakutsed	6
ÕIGLANE ÜLEMINEK	9
Definitsioon ja raamistamine	9
Teadmatus ja ebakindlus alternatiivse tuleviku ees	11
Venekeelse vähemusega arvestamine	12
KLIIMAMUUTUSED JA ROHEPÖÖRE NOORTE VAATES	12
Kliimamuutuste ja keskkonnaprobleemide tajumine	13
Aega on!	14
MUUTUSTE AGENDID: NOORTE NÄGEMUS ENDA ROLLIST TULEVIKU KUJUNDAMISEL	15
Kaasamiskultuur	15
Täiskasvanute suhtumine	16
Muutuste loojad	17
VAATED IDA-VIRUMAA TULEVIKULE	18
Negatiivne ja positiivne stsenaarium	18
Maine ja eeskujud	19
KUIDAS NOORI KÕNETADA?	21
MÕTTED JA SOOVITUSED KOKKUVÕTTEKS	23

SISSEJUHATUS

Eesti siseriiklike ja rahvusvaheliste kliimaeesmärkide täitmine eeldab õiglast üleminekut: liikumist CO₂ intensiivselt majanduselt kliimaneutraalsele majandusele nii, et sellest puudutatud inimestele, ettevõtjatele, kohalikele omavalitsustele ja riigile on tagatud heaolu säilitamine ja soodsad tulevikuväljavaated. Kõige otsesemalt puudutab õiglase ülemineku protsess Ida-Virumaad. Maakonna tasandil tähendab õiglase ülemineku CO₂-intensiivse majanduse ümberkorraldamist. See hõlmab endast nii põlevkivisektori ümberkorraldamist kui maakonna majanduskeskkonna mitmekesistamist koos töötajate oskuste arendamisega ja elukeskkonna parandamist, mis tagab piirkondliku tööhõive, sisetulekute säilimise ja Eesti strateegilise varustatuse elektrienergiaga.¹

Käesoleva kvalitatiivse uuringu eesmärk on saada aimu, kuidas suhtuvad õiglasesse üleminekusse ja sellega seotud protsessidesse Ida-Viru noored, eelkõige just need noored, kes pole üleminekuga seotud kaasamistegevustes seni osalenud. Uuringu läbiviijaid huvitas, millised on Ida-Viru noorte arusaamad kliimateemadest ja üleminekust, milline on nende tulevikuvaade antud teemas ning mida nad ootavad ja millisena näevad just noorte rolli piirkonna tuleviku kujundamisel.

Uuringuraporti oleme üles ehitanud suuresti uurimisküsimuste loogikat järgides. Kvalitatiivse temaatilise analüüsi tulemusena joonistusid intervjuudest välja suuremad teemaplokid ja olulisimad mustrid, mida raportis kirjeldame ja noorte enda tsitaatidega ilmestame.

Loodame, et läbiviidud uuring aitab lugejail Ida-Viru noori, nende seisukohti ja otsuseid mõista ning seeläbi olla abiks ka edasiste tegevuste planeerimiseks kui kommunikatsioonisõnumite seadmiseks.

Kõige suurema panuse uuringu valmimisse andsid kõik need noored, kes olid nõus intervjuudes oma mõtteid jagama ja oma maailma tutvustama. Aitäh teile selle eest!

---

¹ Ida-Viru õiglase üleminek. Kasutatud 24.05.2021, <https://ivol.kovtp.ee/oiglase-uleminek>

MEETOD

Uuringus otsisime vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

1. Mis on Ida-Viru noorte jaoks õiglane üleminek? Milline peaks nende vaates olema üleminek süsinikuneutraalsele majandusele, et säiliks ka kohalike elanike ja elukeskkonna maksimaalne heaolu?
2. Milline on Ida-Viru noorte vaade kliimamuutustele ja rohepöördele?
3. Millisena tajuvad noored iseenda rolli õiglasel üleminekul?
4. Milline peaks noorte vaates olema Ida-Virumaale sobiv positiivne narratiiv?

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kasutasime poolstruktureeritud süvaintervjuusid, mis antropoloogidele omase intervjuuvormina astuvad sammu edasi uuringute läbiviimisel rohkem kasutatud struktureeritud või ankeet-intervjuudest. Poolstruktureeritud avatud individuaalsed intervjuud võimaldavad saavutada inimesega hea kontakti ning leida ja avada just neid teemasid või probleeme, mis on intervjuueeritava jaoks olulised. Intervjuude abil kogutud mitmekülgne ja detailirohke materjal võimaldas uuringu järgmises etapis rakendada temaatilist kontentanalüüsi selleks, et sõeluda olemasolevast infost välja noortele olulised teemad ja neid iseloomustavad vaatepunktid.

Kindlasti on tegemist kõigest esialgse kaardistusega: Ida-Virumaa on suur ja kategooria “noored vanuses 16–25” niivõrd lai, et iga käesolevas uuringus esindatud noore profiili (segmenteeritult näiteks kas vanuse, hariduse või elukoha järgi) kohta saaks läbi viia eraldiseisva ja põhjaliku uuringu.

VALIM

Uuringusse olid juhuvalimi alusel kaasatud 15 noort vanuses 16–25. Uurijate soov oli leida kontakt ka selliste noortega, kes ei ole ühiskondlikult aktiivsed – ei kuulu näiteks õpilasomavalitsusse või mõnda noorteühendusse, mis tegeleb keskkonna- või kliimateemadega. On hea meel tõdeda, et see õnnestus, siin raportis kõlab eelkõige just selliste noorte hääl, kelle kool, töö või hobid ja vabatahtlik töö pole seotud keskkonnateemadega.

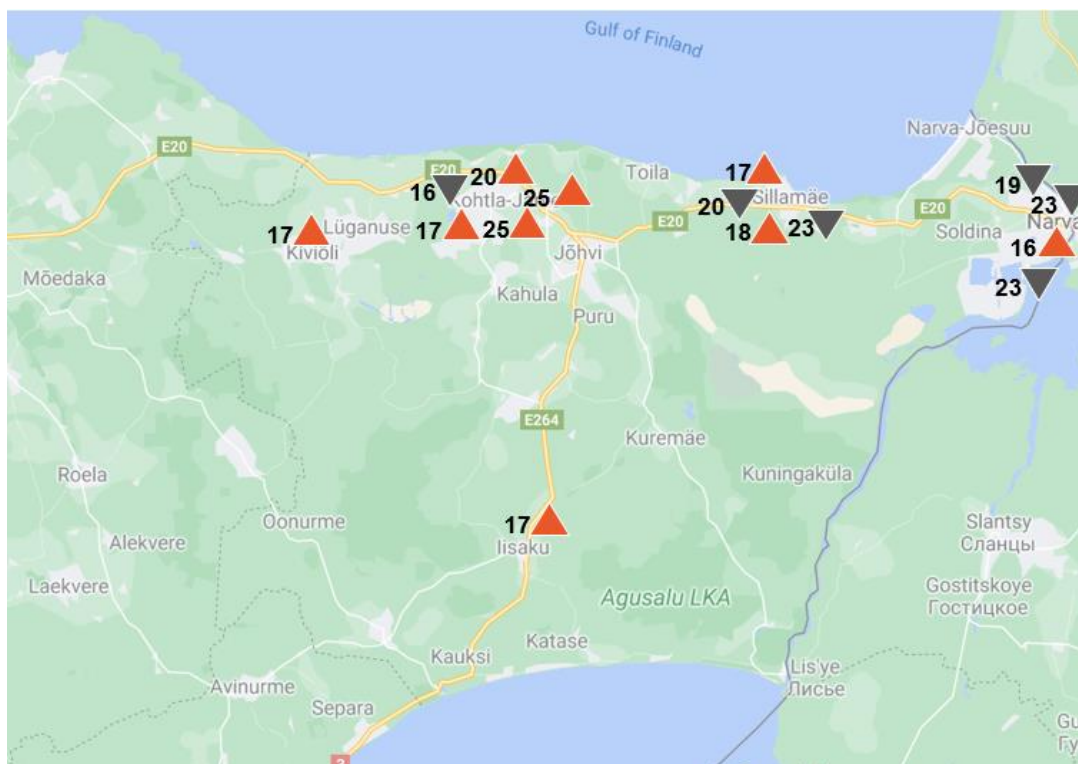
Uuringus osalenud noored on väga erineva taustaga. Meil õnnestus rääkida keskkoolinoortega, kutseharidust omandavate noortega ja tudengitega. Rääkisime inimestega, kes tegid lihttööd, valmistusid hambaarsti ametiks, töötasid noorsootöötaja või psühholoogina. Rääkisime nendega, kes ei jõudnud ära ootada, et saaks Ida-Virumaalt Tallinnasse kolida kui nendega, kes

olid mujalt Ida-Virumaale tagasi kolinud. Rääkisime noortega, kes nägid kliimamuutustes suurt probleemi kui nendega, kelle arvates kliimamuutuste mure ja põlevkivi mõju keskkonnale on ülepaisutatud. Rääkisime eesti keeles ja vene keeles. Uuringus on kajastatud eelkõige linnas elavate noorte seisukohad.

Uuringus osalesid:

- Dmitri, 23, Narva
- Natalja, 17, Kohtla-Järve
- Anna, 17, lisaku
- Kristina, 20, Kohtla-Järve
- Maria, 25, Kohtla-Järve
- Olga, 16, Narva
- Sergei, 16, Kohtla-Järve
- Liina, 17, Kiviõli
- Maksim, 23, Narva
- Alisa, 25, Kohtla Järve
- Artjom, 20, Sillamäe
- Valeri, 23, Sillamäe
- Sofia, 17, Sillamäe
- Alina, 18, Sillamäe
- Nikita, 19, Narva

Uuringus osalejate nimed on muudetud.

Valimi sooline, vanuseline ja geograafiline jaotus

IDA-VIRUMAA KUVAND SEALSETE NOORTE SILMIS

Ida-Virumaa positiivsed küljed

Positiivse külje pealt iseloomustavad noored Ida-Virumaad eelkõige ilusa looduse kaudu. Muuhulgas nimetatakse merd ja rannikut, Narva-Jõesuud, Kuremäed, Kurtnat, Toila oru parki, piirkonnas paiknevaid järvi ja soid, RMK loodusradasid ja päikeseloojanguid. Kui mujal Eestis elavate inimeste jaoks võib Ida-Virumaa seostuda just tööstusmaastikega, siis noorte kirjeldustest saab selgeks, et Ida-Virumaa on tegelikult ilus, võimsa loodusega paik, mis selles vaates on kas erilisem või vähemalt samaväärne ülejäänud Eestiga.

Ida-Virumaal on intervjueeritavate sõnul oma atmosfäär, oma *vibe*, hinnatakse sealset vaikust ja seda, et ruumi ja õhku on Ida-Virumaal rohkem kui näiteks Tallinnas. Esiletõstmist leiab ka see, et kohalikud vaatamisväärsused on tuntumaks saanud ja turiste käib maakonnas rohkem kui varem. Samuti mainivad noored kohalike inimeste sõbralikkust ja avatust. Kahe eraldiseisva grupi, eesti- ja venekeelsete kogukondade olemasolu tõlgendatakse nii plussi kui miinusena. Paar noort toovad välja, et Ida-Virumaa pakub palju väljakutseid, seal on võimalust end teostada ja midagi uut luua. Ning piirkonnast pärit noorte jaoks iseloomustab Ida-Virumaad arusaadavalt ka lihtsalt kodutunne.

Ida-Virumaa väljakutsed

Intervjuudest joonistusid välja peamised murekohad, mida noored Ida-Virumaal näevad. Probleemid ei ole alljärgnevalt esitatud pingereana, vaid on visandatud enim mainimist leidnud teemad. Mitmed neist on raporti järgmistes peatükkides ka pikemalt lahti kirjutatud.

Noorte lahkumine: Intervjueeritavad mainivad oma eakaaslaste piirkonnast lahkumist või siis tahavad ise mujale liikuda, sest Ida-Virumaad nähakse väheste võimalustega nii professionaalseks eneseteostuseks, heaks sissetulekuks kui ka vaba aja veetmiseks. Vestlustes tõdetakse, et see võib tunduda triviaalne, ent kohvikus või meelepärases poes käimine on midagi, mida kodukohas teha ei saa. Kui uurida noortelt viimase aja muutuste kohta piirkonnas, nimetatakse paljudel juhtudel just erinevaid vaba aja veetmisega seotud arendusi – näiteks kaubanduskeskuse ehitamist, pargi korrastamist või spordihalli avamist. Noortele meeldiks kui meelelahutuse nimel, ent muidugi ka hea palga teenimiseks ning kas või kvaliteetse meditsiiniabi saamiseks, ei peaks kodukohast kaugele sõitma.

Noored kirjeldavad eakaaslaste lahkumist piirkonnast takistusena Ida-Virumaa arengule, teisalt aga võetakse seda ka normaalse protsessina. Intervjuudest ei kumanud läbi hukkamõistu nende osas, kes on otsustanud oma elu teiste linnadega siduda.

“Ma ei ole kohanud sellist inimest, kes ütleks: “Tahan Ida-Virumaale jääda!” Ma ei heida midagi ette, olen ise ka selline.” (Anna, 17)

Lahkumissoovi intensiivsuse määravad muuhulgas ka vanus ning õpitud eriala. On arusaadav, et keskkoolinoorte seas on soov mujale kolida palju suurem, küllap on see nii pea igas Eesti nurgas. Tahetakse kodust kaugemale liikuda, õppida, uusi paiku ja inimesi avastada ning end proovile panna. Veidi vanemate inimeste puhul vaadatakse Ida-Virumaa olukorda juba ka õpitud eriala perspektiivist – kui palju seal on karjäärivõimalusi, kui palju on võimalik muutust luua – või kaalutakse perekonna loomise ja lastele hea kasvukeskkonna pakkumise võimalusi.

“Idealis ma tahaksin kohe minna Tallinnasse, aga võib-olla see ei õnnestu ja pean siin kusagil tööle hakkama.” (Kristina, 20)

Intervjuudes võrreldi Ida-Virumaad eelkõige just Tallinnaga, kus on “rohkem võimalusi arenemiseks, töö leidmiseks, rohkem kauplusi, rohkem selliseid võimalusi, kus lihtsalt jalutada”. Samas tasub silmas pidada, et tegelikult ei konkureeri Ida-Virumaa noorte nimel ainuüksi Tallinna, vaid terve maailmaga.

Töökohti on vähe, palk on madal: Tööalane perspektiivitus Ida-Virumaal kajab vastu pea kõikidest intervjuudest. Noored tõdevad, et maakonna keskmine palk on ka statistiliselt üks Eesti madalamaid, sobivaid töökohti on vähe ning karjäärivõimalusi nähakse pigem vähestena. Isegi kui enda olukorda nii mustades toonides ei nähta ning oma hakkamasaamist ja tulevikuperspektiivi hinnatakse pigem heaks, nähakse inimeste väikeseid sissetulekuid ja tööturu piiratust peamise kohaliku arenguprobleemina.

“Arvan, et meil on kõige väiksemad palgad või oleme teisel kohal. Kõik tahavad kuhugi minna, kus saaks teenida rohkem raha. Kui võrdleme oma kulusid, näiteks sa pead korteri eest maksma, kommunaalide eest, siis hinnad on Narvas ja Tallinnas sarnased. Aga palga suurus võib olla Narvas poole väiksem. Näiteks kõik tahavad korra aastas puhkusel käia. Vahet ei ole, kas elad Narvas või Tallinnas, see nõuab sama palju raha.” (Dmitri, 23)

Allpool tuleb pikemalt juttu ka sellest, kuidas Ida-Viru töötajate nõrk majanduslik kindlustatus ning vajadus juba täna hakkama saada väikeste sissetulekute, ent suureneva elukalliduse tingimustes, on noorte vaates peamine takistus nii õiglase ülemineku kui üldiselt keskkonnateadlikkuse edendamisel.

Ida-Virumaa haridusvõimalusi nähakse pigem puudulikena. Noored tõdevad, et muutuvad töökohad eeldavad teistsugust väljaõpet ning et heade töökohtade eelduseks on heal tasemel haridus. Täna Ida-Virumaal pakutav haridus on noorte arvates problemaatiline: esiteks ei vasta

õppeprogramm nende meelest ootusele – “ei ole vaja nii palju kokkasid kui seal välja koolitatakse” – teiseks ei ole maakonnas eriala omandanud inimesed hiljem konkurentsivõimelised Tallinnas või Tartus sama asja õppinud spetsialistidega.

Puhas elukeskkond on midagi, mida noored oluliseks peavad, ent milleni Ida-Viru linnad täna veel väga ei küündi. Probleemidena tuuakse välja just prügimajandust ja Kohtla-Järve saastatud õhku.

„Linnaelanikel peaks olema võimalus veeta aega looduses, puhtas looduses, ilma et nad peaks kuskile linnast välja sõitma, et jalutada ja puhast õhku hingata.“ (Natalja, 17)

Tänavatel ja metsa all vedelev prügi ning tööstuse tõttu linnas leviv hais puudutavad noori isiklikul tasandil – riivavad silma või muudavad vaba aja veetmise ebameeldivaks. Seetõttu tajutakse neid ka mainimist väärivate probleemidena.

Puhta ja ilusa elukeskkonna väärtustamise alla liigituvad ka pahameel auklike tänavate üle ning rõõm ja tunnustus, et Ida-Viru suuremates linnades renoveeritakse vanu ehitisi ning rajatakse uusi hooneid ja promenaade.

Kakskeelsus on väljakutse nii venekeelsetele kui eestikeelsetele noortele. Üldistades võib tendentselt kirjeldada nii, et eestikeelsed noored ei koli Ida-Virumaale tööle, sest seal eeldatakse inimeselt vene keele oskust. Üks põhjus miks eestikeelsed noored piirkonnast lahkuvad on see, et Ida-Virumaal, ent eestikeelses keskkonnas kasvanuna, ei räägi nad tegelikult vene keelt. Venekeelsed noored ei saa aga venekeelses keskkonnas kasvades eesti keelt selgeks, seetõttu on nad tööturul nõrgemas positsioonis ja väiksemate võimalustega. Need noored, kes Tallinnas õppides või töötades on eesti keele omandanud, kaotavad saavutatud taseme keelepraktika puudumise tõttu paari aasta jooksul.

“Aga tahaksin väga, et näiteks minu gümnaasium oleks 100% eestikeelne. Ma ei ole selle vastu, et viia vene koolid eesti keelele üle, sest tulevikus kavatsen Eestis elada, õppida, olla selle riigi maksumaksja. Tahan osata riigikeelt, meie piirkonnas oleks see justkui võimatu.” (Alina, 18)

Harjumatus ühiskondlikel teemadel oma arvamust avaldada on osaliselt seotud hirmuga – inimesed, eelkõige vanem põlvkond, kardab, et oma seisukohtade väljendamine või liigsete küsimuste esitamine viib töökoha kaotuseni. Uue töö leidmine võib aga juba puuduliku riigikeele oskuse tõttu olla keeruline ning olukorras, kus inimestel on laenukohustused panga ees ja vajadus pidada ülal perekonda, ei soovita tuleviku pärast hirmu tundes sõna võtta.

Varjatud teadmine, et rahulik elu eeldab oma arvamuse enda teada jätmist, võib küll olla seotud nõukogude perioodiga, ent kohalik kultuur, mis soosib sotsiaalsetes või ühiskondlikes küsimustes avalikkuse ees vaikimist, mõjutab ka noori. Ühelt poolt ei soodusta selline

mentaliteet noorte soovi piirkonna arengus kaasa rääkida, teisalt takistab täiskasvanute² tõrjuv hoiak arvamuse avaldamise osas noorte algatusi ja tegutsemistahet.

Halb valitsemine tõstatub märksõnana kui noored räägivad kohalikest omavalitsustest. Nurisetakse, et KOVID ei informeerin kohalikke elanikke piisavalt, samuti ei küsita ega huvituta inimeste arvamusest kohaliku elu arendamise osas. Märkimist leiab korrupsioon, omavalitsusjuhtide kuvandit iseloomustab omakasu ning keskkonnast ja inimestest mittehooldamine. Kiidusõnu saab Narva uus linnavalitsus eesotsas linnapeaga, kes erinevalt eelmistest linnajuhtidest huvitub ja väärtustab ka noorte arvamust.

Kõikide siin välja toodud ning allpool pikemalt analüüsitud nurjatute ja struktuursete probleemide juures on noored ikkagi pigem mõõdukalt optimistlikud. On neid, kes näevad Ida-Virumaa tulevikku peamiselt eakate piirkonnana, kust noored on põgenenud ja ükski noor tagasi ei lähe, ent isegi sellistel puhkudel tõdetakse, et kui õnnestub luua teatud noortele olulisi muutusi, on piirkonnal tegelikult ikkagi potentsiaali. Kõikide nende murede kõrval on seal ka palju head, millele tasub rõhuda.

“Näen selles paigas ikkagi tulevikku, mida juba luuakse ka.” (Liina, 17)

ÕIGLANE ÜLEMINEK

Definitsioon ja raamistamine

“Õiglane üleminek” mõistena on noortele valdavalt tundmatu, sellest olid kuulnud vaid paar intervjuerit. Mõne erandiga ei tule need teemad meie poolt intervjueritud noortel jutuks ei kodus ega koolis. Noored nõustuvad, et muutuseid on vaja, nähakse arenguid siin ja seal, ent õiglane üleminek kontseptsioonina on laialivalgub ja segane.

“See [õiglane üleminek] on kuidagi abstraktne, arusaamatu mu jaoks. Isegi vaatamata sellele, et kindlasti ma tõstatan neid teemasid oma sõpradega ja mõnikord ka meedias midagi loen.” (Maksim, 23)

Teemaga rohkem kursis olevad noored seostavad õiglase ülemineku uute töökohtade ja pika perspektiivi kasu temaatikaga. Kõlas ka väiteid, et kui tahame areneda, on niikuinii vaja muutusi ja üleminek on paratamatu, sest põlevkivi saab niikuinii otsa.

---

² Ca pooled uuringus osalenud noored on üle 18 aasta vanad ehk juriidiliselt täiskasvanud. Raportis kasutame mõistet “täiskasvanu” veidi vabamalt, pidades selle all silmas inimesi, kes on vanemad kui 25 eluaastat ehk vanemad uuringus osalenud noortest.

Kui uurida, mis oleks noorte silmis sellises olukorras õiglane, saame vastuseks, et õiglane oleks teha nii, et olukord ei halveneks, et kõik oleksid rahul – inimesed, ettevõtted, riik. Valdav vaade on, et planeeritava muutuse tõttu tavalised inimesed, eelkõige just sektoris töötavad inimesed, kaotavad. Noored ei näe, et ressursimahukas tööstuses hõivatutel oleks täna Ida-Virumaal reaalne alternatiiv piisava sissetuleku teenimiseks. Ühe erandina saab siin välja tuua intervjuueritu, kes pakkus, et ilmselt on ka põlevkivisektoris töökohti, kus rakendatud oskustega saab tulevikus teisele samasugusele ametikohale asuda (kommunikatsioon, personalitöö, finants). Tundub, et pärast üleminekut laiutab justkui tühjus – mida hakkavad peale kõik need inimesed, kes protsessi käigus oma töö ja sissetuleku kaotavad, kuidas nende mured lahendatakse?

Õiglase üleminek täna ei ole noorte silmis kliima- ega keskkonnaküsimus, pigem raamistatakse seda töökohtade ja hakkamasaamise võtmes. Eelnevalt kirjeldasime, kuidas madalatest sissetulekutest tingitud majanduslik ebakindlus on noorte poolt tajutud Ida-Virumaa ühe peamise murekohana. Õiglase ülemineku loogika ja protsessid asetuvad konteksti, kus sissetulek, töö ja leib kaaluvad keskkonnaküsimused üles.

“Õiglase ülemineku teema siin abstraktne ja pigem ei ole seotud kliimaprobleemidega, vaid majanduslike probleemidega. Inimesi huvitab, kas tulevad uued töökohad. Ärge rääkige meile kliimaprobleemidest, rääkige sellest, kas meil on palk, et leiba osta.” (Maksim, 23)

Isegi kui keskkonna- ja kliimateemasid peetakse olulisteks, võib tänasel majandussüsteemil noorte vaates olla neid ka väga lähedalt puudutavaid positiivseid jooni, kui kaevandustest saadud tulu jõuab ka KOVi eelarvesse ning kohalikku haridusse:

“Ma tean, et mu sõbra maja... talle öeldi, et ärge üldse siia seda maja ehitage, et äkki see vajub maa alla. Aga teiselt poolt... vald on rikas. Ma tean, et kui ma [seal vallas] koolis käisin, siis ka kool sai palju raha. Praegu meil ei ole palju õppereise, aga seal oli... no igas kuus olid õppereisid.” (Anna 17)

Kui keskkonnaküsimused peavad hakkama saamiseks vajalike vahendite teenimise realismi ees alla vanduma, siis tegelikult võivad töö ja sissetulek vähemalt lühikeses perspektiivis noorte jaoks üles kaaluda ka tervise. Ühe intervjuueritud noore elukaaslane töötab kaevurina. Noored plaanivad lähiajal Tallinnasse kolida, muuhulgas just ka seetõttu, et kodulinnas on töövõimalused elukaaslase jaoks piiratud:

“Ma tunnen neid, kes seal kaevanduses töötavad. Neil on küll... jah, nad ei saa hingata ja isegi noh, mees tuleb koju, pea valutab. Aga ega nad selle vastu midagi ei saa teha ja tunnevad, et raha ikkagi kaalub üles. Midagi peab siin tegema. Ja see on üks põhiline tööandja, kaevandused ja tööstus Kohtla-Järvel. Rohkem siin väga tööd ei ole.” (Maria, 25)

Teadmatus ja ebakindlus alternatiivse tuleviku ees

Abstraktse ja reaalsete alternatiivideta tajutud õiglase ülemineku osas suurendab kahtlusi ja hirme kaevanduste sulgemise ning suurte koondamiste narratiiv, millele osati valavad õli tulle ka tööandjad ise. Maria kirjeldab sõnumeid, mida töötajad juhtidelt saavad:

“Mu elukaaslane on kaevur ja tema kaevabki seda põlevkivi seal. Neil on küll selline lugu praegu, et kord öeldakse... üks nädal ollakse tööl ja öeldakse, et kõik, nüüd vallandame pooled inimesed, põlevkivi enam vaja ei ole. Ja järgmine nädal on, et võtame need inimesed tagasi nüüd. Ja nii realselt asjad käivadki.” (Maria, 25)

Põlevkivi vähesust tuuakse juba täna koondamiste põhjustena. Ent tavalised töötajad võivad ühe uuringus osaleja, kaevanduses töötanud 23-aastase Valeri näitel jääda sealjuures infosulgu või segadusse, et miks siis ikka koondati ja kas tõesti teist varianti polnud ja kas tõesti riik keelas tööandjal teisiti käitumise.

Intervjuudest jääb kõlma, et õiglase ülemineku puhul on noortele oluline just õigluse osa - et tavalised inimesed protsessis ei kaotaks. See on koht, kus oleks vaja ülemineku protsessi kirjeldada just töötaja vaates – mida ja kuidas saab inimene teha selleks, et ta ülemineku hammasrataste vahele ei jääks ja leiaks endale uue töö. 19-aastane Nikita pakub välja järgmise võimaluse:

“Minu arvamus: oleks õiglane inimesi mitte vallandada, vaid lubada neil lühendada tööaega, et inimene saaks uuele tööle ümber õppida. Võimalik, et ta teenib vähem, kuid tal on töö. Inimene lahkub kaevandusest, kuid ta saab uue töö, ta on nõus uude kohta üle minema.” (Nikita, 19)

Uuringu valimisse sattus paar noort, kes olid rohkem mõelnud õiglase ülemineku ja kliimakriisi seoste peale ning oskasid küsida põhimõttelisemaid küsimusi energiatarbimise ja selle vähendamise osas:

“Aga kui me oma energiatarbimist ei vähenda, siis mis kasu sellest on, et me neid tuuleparke rajame, sest kui me tahame teatud koguse energiat, saame selle põlevkivist väiksema vaevaga... Aga võiks ka seda, et meil oleks vaja vähem energiat.” (Liina, 17)

Mitmel juhul tõstatati põlevkivile alternatiivide leidmise juures küsimus nende töökindlusest ja kulukusest. Tõdetakse, et roheline energia võib ju olla tore, aga kas Eesti inimesed on nõus selle kinni maksma. Energiajulgeoleku valitsev narratiiv, kus põlevkivile ei ole reaalset alternatiivi, esineb ka noorte arvamustes:

“Ma ei ole päris nõus, et põlevkivist on vaja täielikult loobuda... Alati on vaja teha mingisugune "turvapadi", et kui midagi juhtub, oleks mingisugune varukoopia.” (Sofia, 17)

Õiglast üleminekut võib tõlgendada ka kohalike elanike suurema kaasamise kaudu, 18-aastase Alina vaates tähendab õiglus selles kontekstis seda, et lõppkokkuvõttes “on vähem neid, kes ei ole millegagi rahul, et rahval oleks valitsusele võimalikult vähe pretensioone.”

Venekeelse vähemusega arvestamine

Noortega vesteldes tuleb esile, et õiglasel üleminekul on olemas ka vähemuse ja sellega seotud võimusuhte komponent, mida on oluline teadvustada. Õiglane üleminek võib kohalike vaates olla ka midagi, mida Euroopa poliitika dikteerib, mida Eesti riik teeb ja millest, järjekordselt, kaotavad kohalikud idavirumaalased, eelkõige just venekeelsed idavirumaalased. Uuringus osalenud 17-aastane Sofia ütleb selle kohta nii:

“Võib-olla räägib nüüd minus vene rahvuslane või ma ei tea, aga võib-olla tahavad nad vabaneda meie piirkonnast, vabaneda venelastest. Minu suhtlusringkond on venekeelne ja kõik arvavad, et eestlased tahavad, et me siit ära lähkime.” (Sofia, 17)

Üldiselt võtab õiglase ülemineku seotud teadmised, hirmud ja reaalsuse noorte seas kenasti kokku Artjom:

“Kodus teemat ei arutata, sest paljud asjad on ebaselged. Mingi abstraktne ülemineku mõiste, ilma strateegia ja plaanita.” (Artjom, 20)

KLIIMAMUUTUSED JA ROHEPÖÖRE NOORTE VAATES

Kui õiglase ülemineku osas intervjueritud noortel teadmised ja vaated laias laastus klappisid, siis kliimateemadel esines vestlustes rohkem variatiivsust. Rääkisime nendega, kes on kliimamurede ja keskkonnaga seotud väljakutsetega rohkem kursis ja nendega, kelle jaoks see teema üldse oluline ei ole. Rääkisime nendega, kes leiavad, et kliimamuutuste pidurdamiseks tuleb tegutseda kohe, rääkisime nendega, kes arvasid, et kliimamured nende põlvkonda ei puuduta. Ent teadmiste ja seisukohtade mitmekesisusest hoolimata joonistusid ka selle alateema puhul välja tugevamad mõttemustrid, mida Ida-Virumaal kliimateemadel tegutsedes oleks hea meeles pidada. Esimene neist sai pikemalt lahti kirjutatud eelmises peatükis: tõdemus, et noorte jaoks ei ole õiglane üleminek ja rohepööre omavahel esimese hooga seotud.

“Mina pole rääkinud sellest, ise pole kuulnud et keegi räägiks. Ei tea, mul on elus teised teemad.” (Kristina, 20) – põlevkivi ja kliima seostest

Kliimamuutuste ja keskkonnaprobleemide tajumine

Kliimateemat iseloomustab vestlustes mõistete paljusus, näiteks kasutatakse “õiglase ülemineku” asemel mõistet “keskkonnasäästlik eluviis”. Samas on see arusaadav, arvestades et noorte jaoks asetuvad loodushoid, keskkonnaprobleemid ja suured kliimamuutused ühte mõttelisse kasti, mille üle, mõningate eranditega, igapäevaselt ei mõelda.

Suured kliimateemad on noorte jaoks abstraktsed, hoomatavaks muutuvad need eelkõige seoses isikliku elukogemusega ja käegakatsutavate asjadega nagu ilm ja lumi. Nii vastas üks noor küsimusele, et kas kliimamuutused teda ka kuidagi mõjutavad, järgmiselt: “Kui talvel ei saa suusatada, siis mõjutab.”

Loodusest hoolimine ning keskkonnasõbralikkus seostuvad noorte jaoks paljuski just rohealadega, sooviga rohkemate parkide järele ja vaba aja veetmisega looduses. Vähene teadlikkus keskkonnaprobleemidest ja kliimamuutustest tuleneb mõne intervjuueeritu arvates eelkõige sellest, et inimtegevuse kahju loodusele ei ole noorte jaoks nii käegakatsutav. Viidatakse, et kui inimesed ise kahjusid ei näe, kuniks nad prügimäe otsas ei ela või kuniks nende elukoht pole vee alla uhtunud, ei mõeldagi suurte keskkonnaprobleemide peale.

Samal ajal, paradoksaalselt, seostuvad keskkonnaprobleemid, nagu kliimamuutusedki, just silmaga nähtavate asjadega. Intervjuude põhjal võiks öelda, et Ida-Virumaa kõige suurem keskkonnaprobleem on prügi, mis kõlab nii probleemide nimetamisel kui noorte soovis elada puhtas linnaruumis.

“Näiteks seesama prügikäitlus. Mina olen hästi tõsine sorteerimises ja kõiges, ei viska mingeid elektriasju prügikasti ja nii. Aga samas nagu minu tuttavad ja sõbrad ütlevad: “Ah mis?” Nad ei ole isegi selle peale mõelnud, et nii teha ei tohi. Nende jaoks prügikast see koht, kuhu sa paned kõik selle, mis sul nagu vaja ei ole.” (Maria, 25)

Probleemina jookseb intervjuudest prügi ja Kohtla-Järve haisuprobleemi kõrval läbi ka autode hulk ja nende poolt õhku paisatud CO₂ heitmed.

Noorte jaoks, kes on keskkonnaprobleemidega rohkem kursis, mõjub piirkonna inimeste ja eakaaslaste vähene teadlikkus frustreerivalt.

„Ma ei taha näha kellegi mädanenud plätusid meres, mis on seal juba 15 aastat hõljunud. Meil on üks planeet ja peame seda hoidma.“ (Natalja, 17)

Kaevanduses töötavate noorte jaoks ei ole keskkonna- ega kliimaprobleemid teema, mille üle pead vaevata, sellega peaks tegelema näiteks riik.

“Nägin, et kaevati hiiglaslikke mägesid, hiiglaslikke kaevikuid. Aga siis ma ei mõelnud, mul oli töö, ma töötasin.” (Valeri, 23)

Aega on!

Noortega peetud vestlustest jääb kõlama, et kliimamuutused, isegi kui need reaalsed ja suured, ei toimu kohe homme – aega on! Eestil ei nähta nendes muutustes olulist rolli, kuna riik on väike ja tekitame vähem kahju kui teised Euroopa riigid.

„Muutused, kuigi globaalsed, ei toimu kiiresti. Mind see kohe kindlasti ei mõjuta.“ (Sergei, 16)

Nähakse, et noori ennast kõnealused muutused ilmselt ei puuduta, samas laste-lastelaste elu juba mõjutavad.

Arusaamad lahknevad selles, kui suuri ohvreid me peaksime praegu tulevaste põlvete probleemide lahendamiseks tegema. Pigem leiti, et see ei ole õiglane kui üleminek tuleb täna põlevkivitööstuses hõivatud inimeste arvelt. Ent näiteks 18-aastane Alina märkis, et tegutseda tuleb radikaalselt: strateegilisi samme on nii kaua edasi lükatud, probleemid, sh ka globaalses plaanis, on nii suureks kasvanud, et parem on praegu need kiired sammud ära teha, sest muidu kannatab tulevikus veel rohkem inimesi. Samal ajal möönab Alina, et tema arvamust võib mõjutada tõsiasi, et mitte keegi tema sugulastest ei ole seotud kaevandamisega ning neid ei puuduta erinevad koondamisplaanid.

Ühes intervjuus tõstati kliimast ja õiglase üleminekust rääkides hoopis metsaraie teema ning sellega seotud skepsis kliimamuutuste osas – metsa ju raiutakse, aga kliimamuutustest räägitakse vaid põlevkivi kontekstis – ja silmakirjalikkus riigi poolt.

“See on väga kurb ja hirmutav: kõik ütlevad, et kliima kannatab, et globaalne soojenemine on tulemas. Kuid midagi ei tehta. Kõik räägivad, et tuleb teha üht või teist asja. Me peame metsa istutama, mitte maha raiuma. Kuid seda ei tehta.” (Sofia, 17)

Suhtumises keskkonna- ja kliimateemadesse selgub intervjuudest põlvkondadevaheline erinevus ning samuti teatav kultuuride erinevus eesti- ja venekeelse kogukonna vahel. Põlvkondade erinevad arusaamad keskkonnanahoiu olulisusest on intervjuuereitute vaatest loogilised; märgitakse, et eakatel ongi vähem informatsiooni ning “ökoteemad” on populaarsed just nooremate seas. Siin seostub keskkonnast hoolimine mahetoidu soovimise näol ning keskkonnasõbralike pakendite eelistamise näol eelkõige just trendiga, mitte nii palju sügavamate teadmistega antud valdkonnast. Kultuuriliste erinevuste kohta kommenteeriti, et eestikeelsed noored on teadlikumad – oletatakse, et neile räägitakse sel teemal rohkem kas koolis või perekonnas või on loodusearmastus pärit hoopis eesti kirjandusest ja luulest, mis kajastavat teemat rohkem kui vene kirjandus.

Igal juhul on kindel, et kliimamuutused ja rohepöörde vajadus konkureerib noorte maailmas paljude nende jaoks hoopis põletavamate teemadega nagu töökohad ja majanduslik toimetulek, noorte kaasamine ja võimestamine, tudengielu aktiveerimine jms.

MUUTUSTE AGENDID: NOORTE NÄGEMUS ENDA ROLLIST TULEVIKU KUJUNDAMISEL

Uuringu käigus vestlesime nii nende noortega, kes ise kohalikku ellu panustavad, oma häält kuuldavaks teevad ja aktiivselt tegutsevad, kui nende noortega, kes ei ole klassikalises mõttes ühiskondlikult aktiivsed. Selgus ka see, et isegi kui noor on oma kogukonnas aktiivne eestvedaja, ei pruugi see tähendada, et keskkonnateemad tema jaoks olulised oleksid.

“Me arutame kõiki neid küsimusi, kuid ma ei saa öelda, et kõik mu eakaaslased tunneksid muret meie piirkonna olukorra pärast või tahaks algtada ise mingeid muutusi. Seda juhtub, kuid harva.” (Alina, 18)

Noorte rolli muutuste kujundamisel ja loomisel peetakse oluliseks, seda ka juhul kui uuringus osaleja ise see aktiivne noor ei olnud. Mitmel juhul väljendati frustratsiooni, et noored, kas kliimateemadel või üldse, nii passiivsed on. Üks põhjus, mis noorte sõnul aktiivset osalemist takistab, on puudulik eesti keele oskus. Ka enda agentsust hinnati erinevalt: kes uskus noorte võimalust midagi muuta, kes oli skeptilisem. Ent jällegi, intervjuudes kordusid mõningad laiemad teemad, mille siinkohal lahti kirjutame.

Kaasamiskultuur

Noored tunnevad, et Ida-Virumaal on kaasamis- ja osalemiskultuuriga kehvasti. Seda nii üldisemal tasemel, kus kohalikud omavalitsused ei jaga elanikele piisavalt infot ega küsi nende arvamust kui ka kitsamalt noortevaldkonnas, kus noorte hääl kas ei jõua otsustajateni või siis sellega lihtsalt ei arvestata. Eraldi märgitakse suure probleemina just näilist kaasamist. On ju loodud noortevolikogusid ja koolides tegutsevad õpilasesindused, mille kaudu noortel justkui oleks võimalus kaasa rääkida. Tegelikuses need kaasamisvormid ei tööta, noored tunnevad, et nende arvamust küsitakse lihtsalt linnukese kirja saamise eesmärgil. Ent noored tahavad end tunda protsesside mõjutajatena. Probleemina nähakse seda, et täiskasvanud ei kaasa, ent samal ajal mõjutavad noorte tulevikku. Erandina tunnustatakse Narva uut linnavalitsust, kes on püüdnud algtada noortega tõelist dialoogi.

Ent problemaatiline on ka noorte aktiveerimise pool, mil kaasata soovija võib leida end olukorrast, kus sõndmusele ei tule kohale ühtegi noort. Noorte kaasamine nõuab usalduse

loomist, noorte eelistuste ja vajaduste tundmist. Kaasamise keerukust tõdevad ka kohalikud noorsootöötajad ja tudengiaktivistid.

“Korraldasime kinoõhtuid. Instagrami panime ka, et toimub selline üritus. Tulid kohale ainult korraldusmeeskond ja veel paar inimest. Korraldame iseenda jaoks.” (Kristina, 20)

Põhjused, miks kohale ei tulda, ei ole ilmselt kõik vaid Ida-Virumaale iseloomulikud (nagu keelebarjäär). Uuringus osalenud noortevaldkonna spetsialist tõdes, et ainus lahendus on lihtsalt kaasata ja kaasata ja kaasata, luua osalemis- ja kaasamiskultuuri, et ühel hetkel oleks kodukoha elu kujundamine iga noore jaoks normaalne tegevus. Küllap on ka mõistlik eeldada, et sarnaselt ülejäänud Eestile, jäävad ka Ida-Virumaale alati noored, kelle huvid võib kokku võtta järgmiselt:

“Noorte jaoks on atraktiivseid asju vähe, sest nende jaoks on oluline minna vahetunnis välja, teha üks suits, ajada juttu ja kõik.” (Nikita, 19)

Noortele loodud võimaluste osas tajutakse ka maakonna-siseseid piirkondlikke erinevusi. Positiivse näitena tuuakse välja Narva, kus on nii aktiivseid noori ja kus on loodud neile võimalusi kohtumiseks ja vaba aja veetmiseks. Samas kui teistes linnades ei ole kas piisavat hulka aktiivseid korraldajaid, ei ole aktiivseid osalejaid või siis lihtsalt ei ole kohti, kus koguneda.

“Narvas üldse teistsugune keskkond kui meil siin. Neil noored aktiivsemad, huvitatud sellest et jääksid sinna ja et inimesed kogu Eestist pööraks neile tähelepanu, et nemad on ka olemas ja nemad tahavad ka areneda. Ma ütleks, et need ongi aktiivsed ja tegutsemisvaimu täis noored. Minu kodukohas pole sellist optimistlikku ja motiveeritud suhtumisega noori märganud. Neid on, aga Narvas on rohkem. Mulle tundub.” (Maria, 25)

Täiskasvanute suhtumine

Omaette probleemina tajutakse täiskasvanute suhtumist noortesse ja nende algatustesse.

“Narvas pole laiemat toetust aktiivsusele, uuendustele. Seda pole mentaliteedis, kultuuris.” Maksim (23)

Seda võib raamistada vabaduse küsimusena – noored soovivad tunda, et kui nad tahavad, siis nad saavad midagi algatada, midagi ette võtta ja nad soovivad, et nad kohtaksid sel teel rohkem julgustamist ja vähem kriitikat.

“Ma arvan, et noortele on vaja anda rohkem vabadust ja rohkem võimalust teha midagi ise. Mitte juba tulla tööle, kus on juba kõik tehtud ja kõik olemas. Aga teha midagi ise.” (Olga, 16)

Noorte lugudest jääb kõlama, et tänast Ida-Virumaad iseloomustab täiskasvanute ja otsustajate üsna skeptiline või kriitiline suhtumine noorte poolt ellu kutsutud algatustesse. Võib-olla on see seotud laiemal kohaliku kultuurilise praktikaga pigem hoida ühiskondlikel ja sotsiaalsetel teemadel madalat profiili. Ent igal juhul on selge, et noorte aktiveerimisele ja võimendamisele skeptilisus kaasa ei aita.

“Oleks vaja täiskasvanute poolt innustamist ja motiveerimist. Kui noor tuleb koju ja räägib, et on see ja see plaanis või plaanin riigilt raha taotleda, siis nad ei ütleks, et see on mõttetu, mitte keegi seda ei taha ja keegi seda ei vaja. Sellist suhtumist ei tohiks olla. Et inimesed usuks ka, et nad saavad midagi ära teha.” (Maria, 25)

Noorte suunal viljeldava skepsise üheks põhjuseks võib muidugi olla ka tõsiasi, et suur hulk noori lõpuks kolib piirkonnast minema. Juhendajatel ja otsustajatel võib tekkida küsimus, et milleks siis üldse panustada, kui noortelt pikas perspektiivis midagi tagasi ei saa. Anna lugu töö otsimisest jällegi viitab, et tegemist on siiski laiemal, stereotüüpidega seotud lähenemisega vanema põlvkonna poolt:

“Otsisin suveks tööd ja helistasin tööandjale ja ta ütles, et noored niikuinii ei taha midagi teha. Kuidas mina peaksin sellise suhtumisega tegelema? Noored peavadki rohkem vaeva nägema mingi asja teoks saamisega kui vanemad inimesed. Aga isegi kui nad teevad midagi, siis keegi ei võta seda vastu.” (Anna, 17)

Skeptilisuse ja kriitika kõrval peavad noored tegelema ebaõiglasena tajutud olukorraga, kus täiskasvanud teevad kogukonnale kahjulikke otsuseid ja lõpuks siis panevad noortele ebarealistlikke ootusi, annavad kogu vastutuse tuleviku ees nende kanda.

“Selline jutt käib kogu aeg, et kui mina, olles 50-aastane, ei jõua siin enam midagi teha ja parandada, siis las noored teevad. Las keegi noortest teeb. Vastutus paljude probleemide eest antakse edasi.” (Maksim, 23)

Muutuste loojad

“Tegelikult on paljudel inimestel missioonitunne, kuid nad ei kujuta isegi ette, et oma linnas on selline võimalus realiseerimiseks.” (Alisa, 25)

Küllap on Ida-Virumaal palju noori, kes täna ei ole aktiivsed, ent kelles tegelikult on peidus tegutsemisäde – vaja oleks vaid konkreetseid eeskujusid ja väga hästi just tema vajadusi ja ootusi puudutavat programmi.

Selle kõrval, et noori nähakse piirkonda mõjutavate muutuste juures olulise huvigrupina, tulevad mängu ka ühiskondlikud võimusuhted. Tõelisi muutusi saavad noorte vaates ellu viia “need, kellel on raha”, riik, KOVid ja ettevõtted, “inimesed, kes omavad suuremat võimu ja kes on võimelised midagi ära tegema.” Siinkohal puudub jagatud arusaam, et kes neist siis kõige

olulisem on. Küll aga on kohalikel inimestel üksi, ilma võimu toeta, keeruline suuri muutusi ellu viia.

“Inimesed võiksid ka ise midagi looduse kaitsmiseks ära teha, näiteks prügi sorteerida. Sellele peaksid kaasa aitama ka riik või kohalikud omavalitsused.” (Natalja, 17)

Oma rolli mängib tõsiasi, et kohalikud, sh ka kohalikud noored, ei pruugi ei KOVi konkreetsemalt ega avalikku võimu laiemalt liigselt usaldada. Narratiivi riigi poolt peale surutud üleminekust sai eespool juba käsitletud. Riigivõimu suhtes tekitab skepsist ka näiteks olukord, kus riigi poolt tuleb sõnum, et soovitakse näha Ida-Virumaa arengut, ent tegelikkuses on areng aeglane ega ole väga nähtav, eriti kui võrrelda tempot Tallinna arenguga. Kohalikud omavalitsused saavad noortelt kriitikat, kuna sealseid võimuesindajaid huvitavat eelkõige omakasu, näiteks kliimast nad ei tea ega hooli. Mitmel korral mainitakse KOVide korruptsioonijuhtumeid. Üldiselt on ootused kohaliku tasandi võimuesindajate osas pigem madalad: “Kurb, et poliitikutest kuuleme ainult valimiskampania ajal.”

VAATED IDA-VIRUMAA TULEVIKULE

Negatiivne ja positiivne stsenaarium

Piirkonna tuleviku kohta joonistub uuringus välja kaks stsenaariumit. Esimene on selline, kus on jätkunud tänane noorte lahkumise tendents ja järele jääb väikese ja vananenud elanikkonnaga paik täis tühjalt seisvaid maju.

“Ida-Virumaa saab olla nagu vanaemade piirkond, sest kõik noored nad kolivad teistesse riikidesse või teistesse linnadesse, aga Ida-Virumaa jääb tühjaks.” (Olga, 16)

Noorte poolt kirjeldatud teise, positiivsema stsenaariumi eelduseks on tänaste probleemkohtade lahendamine, kus ümberpööratud probleemidest leitud tugevused ühendatakse Ida-Virumaa tänaste eelistega nagu eriline õhustik ja rahulik elurütm. Pööraseid tulevikuunistusi noortelt ei kuule, visioonides jäädakse pigem tagasihoidlikuks või lihtsalt realistlikuks.

Positiivne nägemus Ida-Virumaa tulevikust tähendab muuhulgas seda, et seal on noori inimesi. Selleks, et noored minema ei koliks või pärast mujal hariduse omandamist tagasi tahaksid pöörduda, peab Ida-Virumaa uuringus osalejate arvates pakkuma noortele võimalusi. See tähendab klassikalisi või uusi töökohti, kus on kõrgetasemelised palgad ja kaugtöö võimalused. See tähendab häid haridusvõimalusi. See tähendab kvaliteetseid võimalusi vaba aja veetmiseks – nii meelelahutuseks mõeldud kohtade loomist ja ehitamist kui infrastruktuuri, mis toetaks ajaveetmist piirkonnas.

„Isegi tuju on teine, kui kõnnid mööda head, hästi valgustatud teed.“ (Alisa, 25)

Hoolitsetud elukeskkond on noorte jaoks väga oluline, linnaruumi visuaalne pool mõjutab seda kui rahul noored oma kodukohaga on. Räämas majad, puuduvad rohealad, auklikud tänavad ja maas vedelev prügi loovad linna kuvandit külastajate kõrval ka kohalike endi jaoks. Julgustavalt mõjuvat arengut piirkonnas tähistavad noorte vaates muidugi uued rajatised, ent nende kõrval ka Bolti tõukerattad, millega Ida-Viru suuremates linnades nüüd ringi saab sõita. Ent ainult välisele särale ei saa lootma jääda:

“Noored lahkuvad, sest siin pole võimalust areneda. Ilusate hoonete ja infrastruktuuriga ei saa inimesi tagasi hoida. On vaja, et oleks olemas arenguvõimalused.” (Sofia, 17)

Eneseteostuse ja vaba aja veetmise kõrval köidab teatud tüüpi noori Ida-Virumaa juures võimalus olla ise see muutuse looja, kultuuri kujundaja.

“Ja nagu ma tavaliselt ütlen, et Narvas on see *challenge*. Sa näed, et igas sfääris on mingeid probleeme ja sa proovid neid lahendada ja selle abil sa arened. Vot niimoodi ka mina. Ida-Virumaa annab sellist masohhistlikku tunnet. Tuled, kannatad ja teed midagi.” (Maksim, 23)

Väljakutsetest motiveeritute kõrval leidub ka neid noori, kes ei taha kõiki raskusi oma nahal läbi teha, kes ei vaimustu pikast õppimiskõverast. Ida-Virumaa tuleviku kujundamisel võiks olla võimalusi neile mõlemale.

Üks konkreetsem tulevikuvaade, mida intervjuudest kuulsime, järgis osade poliitikute poolt välja pakutud narratiivi ja keskendus kohaliku IT-sektori arendamisele.

“Võime olla kohaks, kuhu tulevad ka Venemaalt aktiivsed noored, haritud. Kes tahavad elada Euroopas, aga kes tahaks olla venekeelses kogukonnas. Narva hea koht selle jaoks. Hakkavad arendama ja siia tuleb rahvusvaheline äri.. Narvast saab rahvusvaheline koht, kus noored midagi teevad, arendavad ja lihtsalt elavad.” (Maksim, 23)

Noortel on erinevad killukesed Ida-Virumaa tuleviku mosaiigist, ent puudu on terviklik, usutav ja inspireeriv tulevikuvisioon, noori kõnetav lugu piirkonna tulevikust.

Maine ja eeskujud

Ida-Virumaa maine on sealsetele noortele südamelähedane teema. Noored ise näevad piirkonnas väljakutsete kõrval ka positiivseid aspekte, eelkõige kiidetakse sealset ilusat loodust. Samas ollakse teadlikud, et mujal Eestis elavate inimeste jaoks võib kujutus Ida-Virumaast olla palju negatiivsem.

“Kuna ma olen kakskeelne, kuulen palju seda, et eestlased ei julge väga siia tulla, sest siin on ainult kurjad venelased. See on täiesti vale. Siin elab palju eestlasi ka. Keskkond ei ole nii vaenulik. Ma täitsa julgen öösel siin ringi käia. Inimesed võiks aru saada.” (Maria, 25)

Ideaalses maailmas võiks noorte arvates Ida-Virumaale elama kolida ka eesti keelt kõnelevaid inimesi. Tänapäevane keskkond ei toeta eesti keele õpet, suurem praktiseerimisvõimalus tuleks sealsetele noortele kasuks. Samas ollakse realistlikud, et kuna Ida-Virumaal eeldatakse kõigilt ka vene keele oskust, võib see olla üheks takistuseks eestikeelsete spetsialistide piirkonda meelitamisel.

Noortel on hea meel tõdeda, et turism on Ida-Virumaal pigem kasvanud, loodus ja korda tehtud linnad meelitavad kohale ka kaugemate piirkondade inimesi. Mainekujundusega ja teadlikkuse tõstmisega tuleb ka potentsiaalsete siseturistide seas tööd teha

“Oleks vaja teha nii, et vähemalt Eestist inimesed liiguksid siia ja vähemalt terve Eesti teaks, mis Narva linn üldse on. Ma töötaks selles suunas, et turistid teaks, et see on linn, kus võiks päeva või paar veeta.” (Dmitri, 23)

Eeskujude teema jookseb intervjuudest läbi kahel tasandil. Esiteks peetakse isiklikku eeskujuga väga oluliseks teguriks inimeste keskkonnateadlikkuse kujundamisel.

“Mina hakkasin [välismaal elades] mõtlema selle peale ja tõin Eestisse. Minu nähes keegi sõpruskonnas kummirehve ei põleta.” (Maria, 25)

Kui suvalise inimese “valesti” käitumine võib keskkonnahoiust eemale heidutada (mis mõtet on prügi sorteerida kui naaber selle metsa viib?), siis perekond ja sõpruskond on need sotsiaalsed ringid, kus keskkonnasäästlike hoiakuid levitada. Perekonnal on noorte vaates väga oluline roll just väikeste laste käitumise ja seisukohtade kujundamisel.

Ent laiemas plaanis nähakse, et Ida-Virumaa võiks õiglase ülemineku ja rohepöörde teemal olla eeskujuks tervele Eestile. Maakond, mis on kohalike silmis olnud pikalt Eestis kõige kehvemal positsioonil, mille osas tajutakse tugevaid eelarvamusi, saaks taastuvenergia ja roheline mõttesuuna rakendamise abil olla mingis asjas kõige parem, kõige eeskujulikum. Ehk oleks see võimaluseks, kuidas vältida Kristina poolt sõnastatud üsna värvitut tulevikuväljavaadet:

“Arvan et hakkavad arenema startupid. Aga see jääbki nii, et noored hakkavad siit kolima. Kui me ei muuda infrastruktuuri, kui me ei renoveeri meie linna. Kõik lähevad ära. Kui me ei loo uusi töökohti. Tead, kõik raha läheb Tallinnasse, Tartusse.” (Kristina,

20)

KUIDAS NOORI KÕNETADA?

Teadlikkus kliimamuutustest ja rohepöörde ajenditest on uuringus osalenud noorte sõnul Ida-Virumaal pigem madal, inimesed ei tea, miks need teemad on olulised, miks üldse peaks muude asjade kõrval sellele tähelepanu pöörama. Kodus, koolis ja sõprade seas keskkonnateemadest ei räägita, meediast need lood noorteni ei jõua. Kliima osas tuntavat muret rõhutatakse riigi poolt, ent teemat ei tõstata noortele lähemal seisvad inimesed.

“Kui sellest räägitaks rohkem. Alustada tuleb lasteaiast, kõige banaalsemad asjad. Mis kuhu käib. Kui inimesed on korra kuulnud, siis nad kuulavad ka sind. Muidu keegi ei jää uskuma kui enne ei ole kuulnud. Rohkem rääkida ja kõrgematel tasanditel.” (Maria, 25)

Kuna keskkonnahoid seostub noorte jaoks sageli just prügiga, võib see olla ka lihtsam teema, mille kaudu inimeste argipäev globaalsete väljakutsetega siduda. Infopuudust tajutakse ka teiste, elukeskkonnaga otseselt seotud probleemide kohta nagu näiteks välisõhu kvaliteet. Näiteks Sillamäel puudub välisõhu kvaliteedi juhtimissüsteem, mille kaudu antaks elanikele teada võimalikust sadamast tulenevast õhusaastest, haisust või avariidest. Teadmatus selliste asjade osas aga tekitab nii pahameelt kui hirmu. Operatiivse info puudumise tõttu peavad inimesed keset ööd tõusma, et levima hakanud haisu tõttu aknad sulgeda, lisaselgitusteta saadud infokillud suuremate õnnestuste toimumise kohta tekitavad paanikat ja sunnivad inimesed linnast põgenema.

“Probleemiks on elanike vähene teadlikkus. Allika puudumine, kust elanikud saaksid teavet linna ökoloogia kohta, õhusaaste kohta linnas – kas võib juhtuda, et elanikud tunnevad keemilist haisu. Võiks toimuda küsitlusi kavandatavate raietööde kohta.” (Alina, 18)

Info puudub ka selle kohta, mis pärast õiglast üleminekut või rohepööret saama hakkab: “Miks keegi ei räägi, mida tulevik kaasa toob?”

“Virumaa Kolledž – see keemia asi. Ma ei tea, miks nad seda õpivad ja kuhu nad tööle lähevad. Ja üldse see TalTechi Kolledž loodi siia, sest on seotud keemia ja keemiatööstusega ja kui need kinni panna, pole mõtet seda õppida ja pole mõtet seda kolledžit siin pidada.” (Anna, 17)

Tänasele alternatiivi pakkuvast tulevikust tuleb rääkida selgemalt, võimalikud alternatiivid peavad usutavuse huvides olema konkreetsed.

Nenditakse, et inimesed ei usu, et üksinda on võimalik midagi ära teha. Rääkisime uuringu käigus ka nendega, kes üksinda vastuvoolu ujuvad, nt prügi sorteerivad või mahetooteid eelistavad, ent kõlama jääb nägemus üsna inimlikust grupikäitumisest:

“Nad arvavad, et... Ma teen nii nagu teevad kõik teised. Kui naaber viskab prügi metsa, siis ma viskan ka. Sest et minul ei ole mõtet seda prügi sorteerida, kuna naaber niikuinii teeb halba.” (Maria, 25)

Ida-Virumaal ei ole uuringus osalenud noorte lugudele toetudes tekkinud sellist kriitilist massi keskkonnateemadest huvitunud noori, mis tähendab, et teistmoodi mõtlejad või kliimamuutuste tõttu tuleviku pärast muretsejad tunnevad end rohkem üksinda.

Noored tahavad tegeleda teemadega, mis on seotud võtmeküsimustega, mitte nende vaates triviaalsete aspektidega. Ei soovita olla näiliselt kaasatud või istuda jututubades, millest midagi ei muutu, tahetakse realselt panustada muutuse loomisse endale südamelähedases valdkonnas.

“Ja see tunne, et kui mina olen see üks inimene, kes üks inimestest, kes loob seda kultuuri, see on ka hea tunne.” (Maksim, 23)

Uuringust ei selgunud ühtset vastust küsimusele, kes võiks olla rohepöörde kontekstis hea eestkõneleja, kellelt sõnumid noore auditoriumini jõuaksid. Taas kerkis üles usaldamatuse teema.

“Aga meie enda inimeste seas, ma ei ole küll märganud, et meil on kellegi vastu usaldus. Pigem meil on selline suhtumine, et “No las ta räägib, ega meid ei huvita”. Aga no mina ka ei usaldaks”. (Anna, 17)

Noori kõnetavad ja toovad kokku kindlasti kuulsused, olgu selleks siis tudengipeo publikumagnetiks planeeritud 5miinust või “rohetšiki” mainega Sandra Vabarna. Keskkonnateemadel tahetakse kuulda praktikuid:

“Aga need peavad olema sellised inimesed, kes palju teevad, mitte ainult ei räägi.” (Olga, 16) – eeskujude kohta

Palju rõhutati kodu olulisust nii väärtuskasvatuses kui praktikate juurutamises. Samamoodi on oma koht teavituses koolil, sest olukorras kus info ei ole just külluslik, mõjutab suhtumist ja näiteks ka kasutatavaid mõisteid see, mida koolis räägiti või see inimene, kes koolis midagi rääkimas käis.

Lisaks peavad sõnumid olema konkreetsed, sest nii on lihtsam luua seoseid oma isikliku kogemusega:

“Kui sa lihtsalt ütled, et teeme mingi reklaami... Ja paneme telekasse. Kui sa oma rehve ei põleta, siis õhk läheb puhtamaks. Siis inimene vaatab seda ja mõtleb, et noh, ma ei usu. Peab mingi konkreetne tulemus olema.” (Maria, 25)

Konkreetsus on muidugi väljakutse, arvestades teema kompleksust. Üks intervjueeritustest toob välja, et kliimamuutustega tegelemise lahendused ei pruugi olla kõige õigemad, sest need toovad ise kaasa keskkonnakahju või sotsiaalseid probleeme mujal. Näiteks toob ta

päikesepaneelide jaoks vajalike materjalide kaevandamise maapõuest, millel on omaette negatiivne keskkondlik ja sotsiaalne mõju kusagil kaugemal.

Noored ootavad neile suunatud sõnumitest ja tegevustest koherentsust. Näiteks kui korraldada mõnd sündmust, siis see peaks olema asjalik ja seal võiksid arutleda need, kes on oma valdkonnas tegusad ja panustavad – praktikud. Sündmus ise peaks lähtuma neist väärtustest, millest räägitakse – näiteks ei tohiks keskkonnahoiust kõneleval festivalil kasutada plasttopse. Ja üritusel esinejad peaksid ka n-ö eraelus elama nende samade väärtuste järgi, kandma siis näiteks keskkonnahoidlikkuse kuvandit.

Lõpuks on küsimus harjumustes ja mõtteviisis ning see tekitab inimestes ebamugavustunnet. Kui kõigil on niigi hea, keskkonnaküsimused ei ole probleem midagi muuta pole vaja, ei ole inimestel ka erilist oma mugavustsoonist välja astuda.

ja selles vallas
motivatsiooni

MÕTTED JA SOOVITUSED KOKKUVÕTTEKS

- Noorte lahkumine maakonnast on Ida-Virumaa üks suurtest väljakutsetest. Mõneti on see paratamatu, noored tahavadki kodust ära kolida ja maailma avastada ja Ida-Virumaa konkureerib siinkohal terve maailmaga. Ent noorte tagasi meelitamiseks on Ida-Virumaal välja panna kodutunne, isiklikud sidemed jms positiivsed aspektid, mis ilmselt pääsevad esile just siis kui lahendada tänased probleemkohad.
- Noored tõdeavad, et teadlikkus kliimaprobleemidest ja keskkonnaga seotud väljakutsetest on pigem madal. Ei teata tagajärgedest ja seetõttu ka käitatakse hoolimatult. Esimesed sammud teel uute praktikateni peaksid olema hästi lihtsad.
- Keskkonnahoid seostub noortele looduse väärtustamisega. Keskkonnaprobleemid avalduvad isikliku kogemusega seotud aspektides, reaalses elus tajutavates muutustes nagu lumeta talv või silmaga nähtavas, nagu metsa alla visatud prügi. Väljakutse on, kuidas teha “nähatavaks” suurt ja riikalikku keskkonnaprobleemi? Millised on need hoomatavad detailid, mille kaudu struktuurseid probleeme avada?
- Noored leiavad, et kliimamuutused neid otseselt ei puududa, küll aga võivad mõjutada järeltulevate põlvete elu kunagi hiljem. Samas ollakse nõrkinud kui täiskasvanud teevad otsuseid, mis mõjutavad noorte elu täna või lähitulevikus.

- Õiglase üleminek on abstraktne ja arusaamatu kontseptsioon, sinna tuleks juurde panna konkreetsust: noored ootavad näiteks seda, et kadumisele määratud töökohtadele pakutaks välja reaalsed alternatiivid. Vastasel juhul jääb õiglase ülemineku teemas kõlame kaotuse narratiiv.
- Õiglase ülemineku protsess tuleks just inimese vaatest lahti seletada: mida see tema jaoks tähendab, mida ta tegema peab selleks, et ta ei jääks sissetulekuta, et tulevik ei oleks tema jaoks hirmutav? Milline on riigi ja KOVi poolt pakutud toetus? Kas tema elu läheb ka paremaks?
- Nagu mujal Eestis, on ka Ida-Virumaal noori, kelle kaasamisega on raskusi isegi kohalikel noorsootöötajatel või noortel aktivistidel. Kaasamisambitsioonide osas tuleb olla realistlik, kaasamissoov selgelt läbi mõelda ja sihistada, sihtgruppi tunda ja selle vajadustega arvestada. Noored ise tunnevad teisi noori kõige paremini ning ühiselt huvi pakkuvast teemas on noortelt noortele korraldatavatel sündmustel suur potentsiaal.
- Paljudel noortel on kogemus näilise kaasamisega ja seetõttu ka teatav usaldamatus kaasamise vastu. Noored tahavad praktilisi väljundeid, näha, et nende hääl jõuab otsustajateni, et nende tegevusel on mingisugune mõju. Usalduse loomine võtab aega, aga on eduks väga oluline.
- Täiesti uute lähenemiste kõrval tasub kaaluda keskkonna- ja kliimateemade tõstatamist juba eksisteerivate struktuuride või võimaluste raames. Tegutseda kohtades, kus noored juba käivad. Näiteks töötada noortekeskuste roheliseks muutmise suunal.
- Noortele korraldatavad üritused peavad olema koherentsed, lähtuma otsast lõpuni käsitletavatest väärtustest – seda nii praktikutest esinejate kui korralduslike detailide vaates.
- Noored otsivad sotsiaalset suhtlust, tuntakse puudust kogukondadest, kus nad saaksid samamoodi mõtleivate noortega koos aega veeta, kus neid võetakse tõsiselt. Täna kõikides Ida-Virumaa linnades sellist kliima- ja keskkonnahuviliste kooskäimise vormi ei ole. Olemasolevad lahendused nt noortekeskuste näol ei pruugi alati sobida: näiteks kui noortekeskuses käivad pigem lapsed, ei taha teismelised sinna minna.
- Tähelepanu pööramine, tunnustamine ja esiletõstmine on noorte motiveerimisel olulised. Laiem tuntus linnas või piirkonnas võib olla mõne noore jaoks põhjus piirkonda jäämiseks, teise noore jaoks oluline põhjus mingite algatuste ellu viimiseks.
- Võimalus luua midagi uut või muuta kardinaalselt olemasolevat kultuuri ja harjumuspäraseid praktikaid, on teine motivaator, mis võib noori käivitada. Kõik seda muidugi ei soovi, ent osadele võib see olla tõsiselt innustav lähenemine.